

KESKUSTELUA

Ammattikäytäntö ja koulutus

Sain Varalan tutkijaseminaarin (23.—24. 5. 1986) alustusta varten osakseni teeman »Ammattikäytännön vaateet kirjastoalan koulutukselle». Pidin aihetta kiinnostavana ja käyttööni ennalta sorvattua otsikkoa hämäränä mutta miettimisen ja kyselemisen arvoisena.

Tiedustelin pariltakymmeneltä tieteellisen kirjaston kirjastonhoitajalta, mikä heistä tuntuisi oleelliselta tämänaiheisessa keskustelussa. Asia ei ollut yksioikoinen, ja kannanotto vaati monilta ponnistelua. Kävikin ilmi, että koulutuskeskustelumme edellyttää jokapäiväisten termiemme ammatti, käytäntö, käytäntö, ja koulutus huolellista tarkastelua ja täsmällistä termien valintaa, sillä esimerkiksi vaade lakikielestä lainattuna vaatimusta merkitsevänä lienee eniten hämäräntänyt tämänkertaista ongelmanasettelua.

Tavallisten hakuteosten, Terho Itkosen Kielioppaan ja Nykysuomen sanakirjan, mukaan ammatti on fyysisen henkilön harjoittama elinkeino; vakinainen puuha, tehtävä. Käytäntö taas tarkoittaa käytössä olevia menettelyjä, elävää elämää, tosioitoja, todellisuutta. Erityisen merkillepantavana voisi pitää Itkosen sulkeissa esittämää lisäystä käytännön merkityksestä teorian tai periaatteen vastakohtana ja Nykysuomen sanakirjassa merkein osoitettua käsitystä käytännön ja teorian vastakohtaisuudesta.

Millainen olisi siis koulutus, jota ammattimme menestyksellinen harjoittaminen vaatii? Tästä on yritetty aika ajoin keskustella alamme lehdissä, mutta tähän mennessä on tainnut käydä niin, että on esitetty pitkäköjiä monologeja, jotka ovat lipuneet toistensa ohi ja jääneet melko yksinäisiksi puheenvuoroiksi. Ehkä asia on kysyntä, ja on koittanut aika uusiin yrityksiin.

Muuan keskustelun lähtökohta on nykytilanteen tarkastelu. Miten nykyolot ovat muotoutuneet? Mistä ne juontuvat? Millainen niiden kehitys on ollut? Jos sanojen merkitysten määrittelyssä käytäntö ja teoria on merkitty toistensa vastakohdiksi, miten ne voitaisiin sovittaa yhteen meidän ammattialallamme?

Myös käsite ammatti on tärkeä. Päivittäiseen kirjastotyöhön voi kuulua ainakin materiaalin valintaa ja käsittelyä, tilastointia, tilakysymysten selvittelyä, käyttäjäkoulutusta, opiskelijoiden

ja tutkijain palvelua, julkaisutoimintaa, lomakeensuunnittelua, atk-ongelmia, suhdetoimintaa, markkinointia, laskentatoimintaa ja työnjohtoa. Yksittäinen kirjastonhoitaja saattaa hoitaa vaikkapa vain luettelointia ja luokitusta.

Tieteellisten kirjastojen virkakunnan tehtäviä analysoidaan laajahkon kartoituksen perusteella Korkeakoulujen palkkaus- ja työsuhdeneuvottelukunnan kirjastojoaston mietinnössä (Komiteamietintö. 44. 1985) ja sitä mukailten TINFOn tilastolomakkeessa. Tilastojen prosenttiluvut eivät kuitenkaan kerro mitään sellaisista tehtävistä, jotka ovat vaikeasti mitattavissa. Tilastolu- vut eivät muutenkaan ole ilmaisuvoimaisia selityksittä eivätkä ne riittävästi kuvaa esimerkiksi työn pirstaleisuutta. Koulutustarpeiden kannalta on kysyttävä, mikä olisi se yhteisalue, joka tarjoaisi kirjastoalan ammatillisille riittäviä ponnimia arkisiin työtehtäviin riippumatta yksittäisten kirjastojen ja eri kirjastotyypin erityis- tavoitteista, työjärjestyksistä ja tehtäväkuvista.

Korkeakoulutuksen yleiset tavoitteet lienevät hyväksyttäviä kirjastoalalla siinä kuin monilla muillakin aloilla. Näihin tavoitteisiin kuuluvat oman alan hallinta, kyky itsenäiseen uuden tiedon hankintaan, luova ja kriittinen suhtautuminen työhön ja elämään, taito ja halu paneutua ja syventyä asioihin, hahmottaa ja hallita kokonaisuuksia ja suhteuttaa niihin osasia. Juuri käytännön kirjastotyön osalta olisi tärkeää ratkaista, mitä »omalla alalla» tarkoitetaan ja mikä olisi teoreettisten opintojen ja käytännön työtaidon onnellinen suhde.

Saattaa näyttää siltä, että käytännön kirjastotyö olisi usein ristiriidassa korkeakouluopetuksen tavoitteiden kanssa. Näin ehkä onkin sikäli, että kiire ja pirstoutuneisuus usein estävät sekä henkilökohtaisen että kollektiivisen kyvyn paneutua ja syventyä asioihin ja hahmottaa ja hallita kokonaisuuksia. Toisaalta kirjastotyö on ainakin tieteellisissä kirjastoissa sopusoinnussa korkeakoulutuksen tavoitteiden kanssa siinä, että monet kirjastonhoitajien työtehtävistä edellyttävät juuri sitä ajattelukykyä ja luovaa ja kriittistä suhtautumista, johon koulutus pyrkinee.

Ammattikäytännön ja -käytäntöiden ryhmitelyyn ja arvottamiseen on monta mahdollisuutta. Koulutuksen ja harjaantumisen tuloksekkaassa vuorovaikutuksessa soisi kehittyvän sellaisia alan ammatillaisia, joille toiminnan päämäärä on selvä ja jatkuva muutos eli kehitys normaalia. Näin ollen ammattikäytäntö, vakiintunut tapa, yhtenäinen menettely ei edustaisikaan aina pysyvyyttä, vaikka se lepää perinteisellä pohjalla. Voi- ko ammattikäytäntöä siis opettaa? Mihin koulutuksen vaiheeseen se kuuluu? Missä sitä tulisi opettaa? Mikä on se käytännön koulutusannos, joka antaa riittävät eväät korkeakoulun perus-

tutkinnon suorittaneelle työelämää varten? Millainen ammatinhallinta koulutuksen tavoitteena on?

Tällaiset pohdinnat eivät ole ainutkertaisia ja vain meidän alallemme ominaisia. Esimerkiksi korkeakoulujen ja yliopistojen opettajankoulutuksessa on jouduttu ratkomaan samanlaisia ongelmia. Samaten monien alojen täydennyskoulutusta suunniteltaessa saatetaan etsiä sellaisia ammattitaidon puutteita ja aukkoja, joita alan ammattilaiset itse eivät ehkä huomaa. Samalla koetetaan ottaa huomioon kyseiseen ammattialaan muualta kohdistuvat odotukset ja vaatimukset.

Ammattipätevyydellä en tässä tarkoita pelkääntään muodollista pätevyyttä, vaan työntekijän ajantasaisista taitoa ja kykyä hoitaa menestyksellä kunkinhetkisiä tehtäviään. Osa tästä pätevyydenvaatimuksesta tulisi ilmeisesti tyydyttää peruskoulutuksella ja osa täydennyskoulutuksella.

Koulutuskeskustelun tärkeisiin kysymyksiin kuuluu myös kirjastojen sisäinen tehtävienjako samoin kuin kysymys korkean asteen ja keskiasteen koulutuksen sisällöstä. Käytännön kirjastotyö vaatii arkitiedon ja tieteellisen teoriatiedon onnellista yhdistämistä soveltavaksi tiedonmuodostukseksi. Se on kykyä toimia pätevästi arkipäivän alati muuttuvissa tilanteissa. Käytännön kirjastotyön vaatimukset lähtevät teorian ja käytännön yhdistämisestä, eivät niiden vastakkainasettelusta.

Varalan seminaarin jälkeen on kaunis kesä ollut virkistyksenämme ja tämän kauniin kesän keskellä mm. Vanhan kirjallisuuden päivät Vammalassa. Olin päivillä ja kuulin kansliapäällikkö Jaakko Nummisen avajaispuheen »Kirjan tulevaisuus», joka on juuri ilmestynyt Parnassos-sa (Parnasso. 7: 411—416. 1986).

Kansliapäällikkö Numminen kiinnitti kahteen otteeseen huomiota kirjastonhoitajien koulutukseen. Jäin puhetta kuunnellessani aprikoimaan, tarkoittiko hän sekä sisällön että määrän laajentamista. Outoa on kyllä kuulla ja lukea, että ope-

tusministeriö on todella saanut ponnistella voittoa ammattikunnan, joka on tehnyt voitavansa vastustaakseen koulutuksensa laajentamista aikana, jolloin pätevistä henkilöstöstä on pulaa myös pääkaupunkiseudulla. Monet ammatti-ihmiset tietävät, että on yllättävän vaikea saada päteviä kirjastonhoitajan tai -amanuenssin sijaisia, joskus jopa toimen vakinaisia hoitajia, vaikka jo sijaisuus saattaisi olla lupaavan virkauran alku.

Kirjastoissamme on kyllä taitavaa henkilöstöä, joka muodollista pätevyyttä vaillakin voi hoitaa pitkän työkokemuksensa ja muiden opintojensa turvin ammattitehtäviä tilapäisesti. Olisi kuitenkin aika saada riittävästi koulutuspaikkoja, jotta tällaiset jo työssä koetellut ja alallemme antautuneet henkilöt voisivat hankkia myös teoria-tietoja kirjastotieteen opinnoista. Erityisesti heidän kauttaan olisi mahdollista hakea myös uusia, rohkeita reittejä käytännön ja teorian yhdistämiseksi. Vaikka vertailu saattaa häiritä joitakin lukijoita, viittaan kuitenkin vuosien takaiseen keskiasteen koulutuksen suunnitteluun, jossa olin mukana. Siirtymävaiheen koulutukseen osallistuneet, työssä pätevoityneet opiskelijat avasivat monia sellaisia näkymiä, joita ilman olisimme olleet varsinaisen koulutuksen suunnittelussa ek-syksissä.

Koulutuksen lisäämisen piiriin olisi ehkä mahdollista lukea myös osa täydennyskoulutuksesta siten, että kirjastonhoitajan koulutuksen jo ai-koja hankkineet ammattilaiset tutustuisivat kirjastotieteen nykyisiin perusoppeihin. Eikö tämä järjestyisi parhaiten tarjoamalla eri puolilla Suomea mahdollisuuksia kirjastotieteen ja informaatiikan opetuksen seuraamiseen edes ajoittain? Tämä olisi hyvä lisä täydennyskoulutuskeskusten koulutustarjontaan, jonka varsin onnistunut kokonaisuus oli viime lukuvuonna Helsingissä toteutettu TIEKO eli Tieteellisten kirjastojen kirjastonhoitajien täydennyskoulutusohjelma.

Irja-Leena Suhonen